

B. NAGY ANIKÓ

ALKALMI MŰVÉSZET A NYOMTATVÁNYOKON

A múlt század derekától tömegével szegődtek alkalmi nyomtatványok a városlakókhoz. A kiállításon bemutatott évtizedekben a nyomtatványfajták sokszorozódásra való – mindmáig végtelenített – készsége és a motívumok lexikai bővülésre való hajlama kiteljesedett. Az első vizitkártyákat, meghívókat, partecéduákat a XVIII. században Franciaországban kézzel írták a kártyalapok díszítetlen hátoldalára. A rézmetszésű kereskedelmi grafika az üzleti kapcsolatokat kísérve Angliából terjedt el.

A litográfia XVIII. század végi felfedezése utat engedett a társadalmi érintkezés és a konsumkapcsolatok illusztrált kellékeinek ahhoz, hogy menynyiség és mozgékonyság dolgában addig nem tapasztalt özönlést produkáljanak.

A különféle nyomtatványok a historizmus megjelenítési kényszerétől is hajtva a század közepe után képpé váltak. Olyan képpé, amelyen egyenrangú képalkotó tényezők a keretek, a betétek szövédéke és a szövegmező.

Az azóta eltelt idő is mindinkább táblaképszeret osztozott a valaha alkalminak szánt lapoknak. Bizonyos okmányfajtákat – például diplomákat, kitüntetőlapokat, emléklapokat, okleveleket – már kibocsátásuk pillanatában keretezendő, falra akasztandó képnek szánták, más nyomtatvá-

1. kép. Ismeretlen mester: Levélpapír-keretelés, litográfia, 1870-es évek

2. kép. Részvény, litográfia, 1856. (1.6.40)

3. kép. Részvény, litográfia, 1860-as évek. Kiadó: Leitner M. BTM Kiscelli Múzeum

4. kép, Részvény, litográfia, 1868. Kiadó: B. Fried. BTM Kiscelli Múzeum (57.114.1.)

nyok pusztán régiség voltuknál fogva válnak újabb nemzedékek reprezentációs kellékeivé, például amikor egy cég hivatali dekorációként függeszti ki jogelődjének nyomtatványait.

Idővel a reklámgrafika, az okmánygrafika (régi pénzek, részvények, váltók), az efemer illusztrált papír (levélfejléc, vizitkártya, étlap) kordokumentumból műtárgy lett, az esztétikai értékelhetőség margójáról a gyűjtők és kutatók vizsgálatára méltó helyzetbe került. A funkcióváltást a historizmus valaha sokat szidott narratív képkalkotási metódusa is segítette, mert a lapokon előhívott kultúrtörténeti kellékkultuszból, a XIX. század katalógizáló vonzalmainak köszönhető allegória- és tárgysokaságból a későbbi nézők számára újabb jelentések bomlottak ki.

A historizáló nyomtatványok ikonográfiája az 1860-as évek után rögzült, és a század végéig lényegesen nem változott. Az ábrázolások rendszerint tételesen követik a címben és a szövegmezőben megfogalmazott programot, és a grafika kötetlenebb műfaja okán bőbeszédűbbek a díszítő művészet obligát ikonográfiai típusainál.

A korábbi évtizedekben a grafikai keretek fő motívuma a veduta volt – pest-budai nyomtatványok esetében ez a Széchenyi-ikonográfiából eredő toposzokra, mindenekelőtt a Lánchídra és a gőzhajóra épülő látkép –, idővel azonban az allegorikus keretmotívumok túlnőttek az emblémává zsugorodó, az emblémafüzér egyik elemévé lefokozott vedután, a keret és szöveg konvencionális kapcsolata pedig a szövegmezőbe benyomuló keretmotívumok és az ornamentika felé törekvő tipográfia következtében relativizálódott.

A műfaj történeti előzményektől (célhelevek, könyvborítók, illusztrált rölapok) örökölt és az olvashatóság követelményétől is korlátozott szöveg–keret viszony a historizmus érett korszakában keretszövevények és elképiesedett szövegmezők egymásba folytatott struktúrájává alakult.

Így a klasszicista városképpel díszített szolid levélpapírfejléc keretmotívumokkal dúsitottan gyakran lefolyik a szövegmező oldalára és aljára.

Az arányok átrendeződését példázza az az 1870-es években készült levélpapír-keretelés (1.

5. kép. *Ism. m.: Újévi üdvözlét, litográfia, 1877. BTM Kiscelli Múzeum 15484*

kép), amelyen a lánchidas, gőzhajós pesti látképre zsáner-jelenetek és indák telepednek. Pest és Buda egymás mellé helyezett és szalaggal összefogott címerpajzsából ítélve az ábrázolást mindenképpen a városok egyesítésének gondolata avagy ténye ihlette, ám a mulatós, szerenádos életkép nagyobb kompozicionális szerephez jut a vedutánál.

Az üzleti levelezésben a fejléceket hirdetőfelületnek használták. Itt a keretburjánzásnak komolyabban gátját szabta a haszonelvűség és a tárgyyszerű közlendő, mint a magán vagy reprezentatív természetű papírokon. A számlafejlécek uralkodó motívuma sokáig a cég székhelyének, üzletházának képe, de a perszónifikációk a nyolcvanas évek végére ezeket is beborítják. Éppen a nagy budapesti építkezések korszakában a korrekt épületábrázolás felszívódott az architektúrát imitáló keretépítményekben és a reklámgrafika mozgalmas eszköztárában, mégis: a fejlécekről egy alig ismert várostörténet olvasható le.

A részvények, váltók és kötvények formátum- és keretváltozatai éppen korszakunkban teljesedtek ki.¹

Ekkorra alakultak ki azok a formák, amelyek azóta is jel-

6. kép. Részvény, litográfia, 1872. Kiadó: Deutsch testvérek. BTM Kiscelli Múzeum 24455.9.

UJ ÉVI ÜDVÖZLET **GLÜCKWUNSCH NEUENJAHRE**

S. Florian.

Almásra tisztelő szolgáló közménysopró-lagányok **Die bereitwilligsten Kammerfege-Ordnung**

Nicora Győző urnál **bei Herrn Victor Nicora**
Budán, viziváros, iskola-utczán 681. **Ofen, Wasserstadt, Schulgasse 681.**

7. kép. Újévi üdvözet, litográfia, 1873. Nyomás: Adamasky József. BTM Kiscelli Múzeum 22288.

lemzik az értékpapír-grafika alapvetően konzervatív műfaját. A kézzel kitöltendő biankó mezők és az okmánybélyegek adják a lapok grafikai kereteken, rátémitációkon, béléteken és a szövegmezőn túli, legalkalmasabb rétegeit.

A gondos grafikai díszítés itt egyébként gyakorlati rendeltetésű is, a hamisíthatóság egyik gátja. A hamisítást megelőzendő számos módszer volt ismert a XIX. században, a legkorábbi az 1800-as évek elejétől alkalmazott bonyolult geometrikus keretelés. A színek összefolytatása ugyancsak korai metódus. A természeti formák, dús levelek és növényi képződmények rajza pénzekben és részvényeken Benjamin Franklin javaslata nyomán terjedt el Európában: az 1820-as évektől kísérleteztek a két majdnem azonos lapról való kétszínű nyomással, ahol az ábrázolások apró cikcakkban illeszkednek.² A korai értékpapírok a kézzel írott, illetve biankó nyomott váltókat követve fekvő formátumban készültek, később az álló formátum éppoly gyakori.

Az első részvénytársaságként működő pesti és vidéki pénzintézetek az 1840. évi XVIII. tc.-ben megfogalmazott szabályozás nyomán alapították, ám a politikai represszió és a pangó gazdaság az 1860-as évekig sorvasztotta a pénzintézeti tevékenységet. Az 1860-as évek első felében 24 új takarékpénztárt alapítottak az országban, az 1872-es évben 93 új fiók nyílt.³

Az ún. bankkérdés (az önálló jegybank ügye) a kiegyezési tárgyalások során erőteljes hangsúlyt kapott. Lónyay Menyhért, mint a megbeszéléseken az „anyag érdekeltiségi” ügyek szakértője, majd a kiegyezés után az első magyar pénzügyminiszter, a bankszabadság hívének vallotta magát. S bár a bankügyre a törvényszövegben minimális hely jutott, a későbbi, sok évig húzódó alkudozások nyomán 1878 szeptemberére megteremtődtek az Osztrák–Magyar Banknak, a dualista Monarchia binacionális jegybankjának törvényes keretei, mely a nehéz szülés és a pesszimista jóslatok ellenére életképes intézménynek bizonyult.⁴

1867-ben alapították a Magyar Általános Hitelbankot, 1868-ban az Angol–Magyar Bankot, 1869-ben a Franco–Magyar Bankot. Az 1885. évi IX. tc. intézkedett a Magyar Királyi Postatakarékpénztár fölállításáról, amely a takarékpénztári ügyletet a postahivatalok közvetítésével végezte. A takarékpénztári és banki tevékenységi kör a nyolcvanas évektől közeledett egymáshoz.

A Pesten 1864-ben megnyílt Áru- és Értéktőzsde, majd a kiegyezés teremtette konjunktúra fölpörgette az értékpapír-kibocsátást, s a következő évtizedekben a sorozatos pénzügyi válságok (1869, 1873, 1895) ellenére művészi tekintetben is igényes nyomtatványcsoportok születtek.

Az értékpapírtömegre következtethetünk abból is, hogy az 1868-ban alapított budavári állami nyomda már 1870-ben litográfiával, valamint az állami hitelpapírok és értékcikkek készítésével foglalkozó hitelosztállyal bővült, ahol ekkor 70-80 munkás dolgozott. A századfordulóra 3-400 munkást foglalkoztatott a részleg.⁵

Az 1860-as évek végén alakult könyomdák jórészt ipari és kereskedelmi nyomtatványok készítésével foglalkoztak.⁶

Az 1856-ban Dobler J. úrnak kiállított Első Pesti Fűrészelő- s Gyalulómalom és Faáru Gyári Részvénytársulat részvényét (2. kép, kat. 1.6.40) dús ornamenteleveny kereteli. A fejléc jobb és bal sarkában az üres képtükrök az utólag beírandó sorszám helyét szabják meg. A fekvő formátum a kétnyelvű szövegnek egyenrangú pozíciót nyújt. A lap alján középen angyalok koronázta magyar címert, a fejlécen közepén a fűrészüzem vízparti telepének képét öleli körbe a keretelés.

A fakitermeléstől a ház ácsolataig egyetlen képbe foglalt „gyártásifolyamat-ábra” az üzem tevékenységének vedutává egybefűzött deskripciója. A Duna folyásából következtetve a kép fordított állású – a pesti parton délről úsztatják a rönköket északra.

A „látékpfüzér” jellegzetes konzumműfaja a vasúti és hajózási részvényeken különös idő- és térélményt nyújtó vedutakompilációkat teremtett, gyakran például a pesti Duna-partról a folyó a több várost egybemosva a trieszti kikötőnél ér a tengerbe, vagy Pozsony és Sopron a vasút által egy várossá épül össze.

Az 1867-re Buda város közönsége számára kitöltött Budai Kereskedelmi és Iparbank részvé-

8. kép. Heisler J.: Dalárdaoklevél, litográfia, 1868. BTM Kiscelli Múzeum 4200

nye (3. kép, kat. 1.6.38.) ikonográfiailag még kiérleltlen. Az attribútumokkal hiányosan felszerelt androgén Hermész és az idős férfiként ábrázolt Ipar jelenítik meg a címben meghatározott banki tevékenységi kört. Industria a későbbi lapokon már általában fiatal nőalak. Hermész az ölében tartott „főkönyv”-ből ítélve nemcsak a kereskedelem tengeri vitorlásokkal és bálákkal körülvevett megszégyesítője, hanem a megbízható banki nyilvántartás propagátora is. (A könyv eredetileg Hermész alkímiában való jártasságának attribútuma volt.)

A Blum-féle Gőzmalom-Részvénytársaság Budán 1867-ben kelt lapja (4. kép, kat. 1.6.37.) a dunai vedutát a Gellérthegyől és a királyi Vártól a budai gőzmalom épületéig terjeszti ki a látképet középen a malom és az irodaépület egy-egy közletről fölvevett homlokzati rajzával szakaszolja. Így a veduta alig kivethető, távoli részleteként sejlő telephelyet a rajzoló kompozicionális értelemben redundánsan emelte ki, és az ismétléssel voltaképp a város szívébe helyezte a céget. A reális városábrázolás körülöleli a reklámot. Az emblémák fölött a kereskedelem és a mezőgazdaság allegóriái ülnek. A lap tetején a koronás címerhez Pest és Buda címerpajzsa járul. A lapot keretelő „malomipari beszállítók”, az ünnepelőbe öltözött mezőgazdasági munkások ipari forradalom előtti eszközöket – sarlót, kaszát, ekét és gereblyét – tartanak a kezükben.

Az alkalmazott művészet a következő években megoldotta a modern technikai eszközök, találmányok és gépek historizáló bemutatásának problémáját. A tömérdek képi jel között megfér egymással a lapokon az idill és a modern műszaki attribútum.

A kortárs ábrázolásokat a nyomtatványokon mindvégig kereteléssel vagy szembeszökő lépték-különbséggel választják el az allegorikus motívumoktól. A géniuszok, műzsák, Hermészek egy másik szférában jelennek meg, nem a realiztikus igénnyel megrajzolt városrészlet vagy zsáner szereplői.

אשר יקח ויחזק ויחזקו ויחזקו ויחזקו
לא ידעו חזקו ביום עשרה ויחזקו ויחזקו

Grund Buch

Fol. 573 № 3490/6

Herrn **D. Hermann Adler**
PEST.

Wir der am 16. die malische 26. Juma 1871.
stattgefundenen Aufnahmeh neuer Chevra Mitglieder
am Die als Vereins Mitglied aufgenommen sind am 2
verleibt worden? und haben Sie bei Erfüllung
des statutenmäßigen Verpflichtungen alle Rechte
und Ansprüche auf die **Siebeswerke**
in **Chevra Kadisha!** als
Krankenkasse Todtenbestattung, religiöse Gedächtnisfeier
Pest-Wäse 1871.

בשנת תרל"א לפק בחדש דקעטער... הוא חדש
עמנו מיום כב ערסוף לחדש בימים אשר נספרו
אל תחבריה הקדושה הזאת אנשים מבני עמנו
חיונים פה בקק פעסט מזה אלהם גם האיש
אשר אלה המורים לו הם חכם ורגעק דרופה
מנה צבי דאקטאר אדלער בן מנה אדלר
לאחד עמנו לאגודה אתה לשמור את פשטרה
עבודת בני החברה הזאת ולהקשות לו כמשפטם

פה פעסט בשנת תרל"א לפק

(Vorstand der)
Pester Chevra Kadisha
Joseph Danman
Simon Stein

9. kép. A pesti Chevra Kadisha Egylet oklevele. (2.4.16.)

„A realizmus megjelenését ott várhatjuk legelőbb, ahol a legkevesebb volt a tradíciókból eredő kötöttség: a tájfestészetben, grafikában és populáris műfajokban, s nehezebben vagy egyáltalán nem érvényesült a figurális műfajokban, különösképp azokban nem, amelyek szoros összefüggésben álltak a kor hivatalos, akadémiai normáival, így a história műfajában sem. Ami a figurális kompozíciók közül mindinkább befolyása alá került, az a zsáner” – írja Sinkó Katalin.⁷

Kortárs és időtlen eme konzekvens elkülönítése az érzéki hatásra való törekvésnek és a prudériának egyként megfelelt. A lenge perszifikációk bizton nem vonatkoztak a tisztesen öltözött jelenre.

Kizárólag a szórakoztató intézmények nyomtatványai lazítanak ezeken az elveken.

A Korona Kávéház személyzetének 1877-es újévi üdvözlőkártyáját (5. kép, kat. 2.3.31.) Botticelli Vénuszának a XIX. századi szépségeszmény szerint átrajzolt, molett alakja díszíti. Háttérét nem a tenger, hanem a teljes alakot körülölelő kagyló adja, hajzuhatag helyett válláról leomló lepel takarja ágyékát. Az idézet nyilván nemcsak a sokszoros közvetítés során módosult. A természeti környezet helyett zárt térbe komponált, kacéran félreplislantó pongyolás hölgy a kávéház személyzetének mondén üdvözlője.

Ezzel szemben az 1872-ben kiadott Első Magyar Kiházasítási Részvény-Társulat Ideiglenes-Részjegyén (6. kép, kat. 2.4.12.) a lap tetején fölmutatott kiházasítandó leány virágokkal és szőlőlevelekkel övezett arcképe a ruhakivágásnál véget ér. A nő testre a keret jobb szélén az alig kivehető mitológiai jelenettel díszített váza – a nő és a váza archetipikus megfeleltetése által – csak közvetve utal.

A kéményseprő legények évről évre hasonló formátumban kiadott újévi üdvözlőjei Szent Flórián alakjával és égő városrészletek bemutatásával ajánlják szolgálataikat. Az 1873-as évre küldött, Budán, Adamasky Józsefnél nyomtatott üdvözlője (7. kép) még a Szent Flórián szobrát támasztó puttók is fejük búbjái kéményseprő-viseletet hordanak. Az ábrázolás konkrét terétől eltávolodva azonban, a lap tetején az évszámra könyöklő istennők plasztikusan formált idomokat fednek föl. A reális és allegorizáló jelenetek keretekkel rekesztett együttesei a század végéig hasonló felfogásban kerülnek a nyomtatványokra. Az allegóriák csak a szecesszió kevésbé szublimált erotikakultuszával lépnek át a kortárs ábrázolásokba.

A polgári önszerveződés testületei tevékenységüket teátrális beállításokban részletezték és méltatták nyomtatványaikon. A jótékonyági és kulturális egyletek tagsági bizonyítványait, okleveleit a korszak neves művészeivel rajzoltatták. Ezek a lapok rendszerint szignáltak, míg a kevésbé reprezentációs igényű nyomtatványokon csak a kiadó neve szerepel.

A zenedei és hangászegyletek okleveleit hagyományosan a Rohn és Grund cég készítette.

A budai dalárda tagsági oklevele 1868-ból (8. kép) a lap szélein színpadi fellépéskor és kiránduláskor is megörökítette a csak férfiakból álló dalolókat. A lap tetején ellenben az égi egyes kart valódi bacchanália kíséri. A színpadi jelenet fölött trónoló kibontott hajú Buda-allegória patrónusként ajánlja az egyletet az égieket vezető Génusz felé.

A betegápolás, segélyezés és temetkezés egyletei ritkábban alkalmaznak allegóriákat, inkább a tevékenységi kör zsánerszerű részletezésével hatnak. A kereteken általában beteg teli bukszával látogató, özvegyeket és árvákat gyámolító, halottas kocsit kísérő egyletiek mutatnak be az apró jelenetek. A jótékonyág és bőkezűség erényeinek elvont ábrázolásánál – pénzügyűjtő egyletről lévén szó – nyilván fontosabb volt a kézzelfogható előnyök propagálása. A felekezeti jótékonyági egyletek esetében ez az allegóriáktól való tartózkodás még egyértelműbb (9. kép, kat. 2.4.16.).

A gyászjelentések formátuma és kliséi – a fekete keretelés és a gyásztoposok valamelyike (fűzfa, lefelé fordított fáklya, mákgubó stb.) a fejlécen – a múlt század közepére egységesültek.

A halálozási értesítések keretváltozatai több éven át ismétlődnek, a megrendelő már ekkor is albumból választhatott a blankó lapok közül.

Bajnóczi Ottília, már *úgy* **Jánosy Ferencz**né, továbbá **Jánosy Eleonora**, **Jánosy Rozália**, **Pánczél Jánosné** és **Elbái Samu**, **Jánosy Polyzéna** **Szente Józsefné** és gyermekeik **Márta** és **Pall**, **Jánosy Gábor**, úgy szintén **Bajnóczi Gyula** és **Bajnóczi Géza** gyermekeik, — a többi rokonok nevében is, megszemérodott szívvel jelentik, a telephetetlen férj, pártisos jó testvér, hú rokon és barát

Fojfalvi JÁNOSY FERENCZ

m. kir. igazságügyminiszeri titkárnak és az *Országos Törvénytár* szerkesztőjének.

1879.

f. évi január hó 1 kán hajnali 1 órákor, élete 30 dik évében, hosszas és súlyos szenvedés után történt gyászos halálát.

A megboldogult bült tetemét, a hely, hitv. egyház egyszerű szertartásával, f. hó 5-ikén, d. u. 3 órákor fogtak az úti 20. számú lakásából a kecspei sírközpontjába eltakarítani.

Áldás és béke hamvaira!

10. kép. Ismeretlen m.ester: Gyászjelentés, litográfia, 1872.
 Kiadó: Légrády testvérek. BTM Kiscelli Múzeum 17685.259

A partecédulák banális formavilága a halállal kapcsolatos tanácsalanságról vall, ha nem is az uniformizáltságnak és a jelképek kiürülésének XX. század végi mértékében.

Nagy Ildikó a korszakban kimagaslóan termékeny síremlékszobrászat kapcsán így fogalmaz: A vallásos világkép hanyatlásával a síremlékszobrászat hagyományos jelképei elvesztették érzelmi töltésüket. Az új filozófiákon nevelkedett nemzedék (hozzánk ekkor ér el Schopenhauer hatása) megpróbál szembenézni az elmúlással, amelynek jelképes kifejezésére azonban nem talál megfelelő formákat.⁸

A XVIII. században a gyászjelentések az egész haláltusát, az orvosi beavatkozást és a földi búcsút novellisztikusan ecsetelték. A múlt század közepén ha olykor meg is nevezik a halálokat (például: „tüdősvadályban történt gyászos halála”, „hagymázban”, „szerencsétlen sebesülés következtében”, „vízkórban”), egyre gyakrabban csak hosszas, súlyos avagy rövid szenvedésről tudósítanak. A halál fájdalmas tényeitől való modern kori viszolygást az egyre szűkszavúbb partecédulák is jelzik. A napi sajtó azonban társasági hírként találta egyes híres emberek haláltusájának állását. A magánzféra tisztelete és a szemérem joga a notabilitásoknak nem járt.

Fojfalvi Jánosy Ferencz m. kir. igazságügyi miniszteri titkárnak és az *Országos Törvénytár* szerkesztőjének 1879-es halálozási értesítőjén (10. kép) a fejléc, bár a családja adta ki, az elhunyt közérényeit és a nemzetet ért veszteséget sírra borulva gyászoló Hungária alakkal jelenítette meg. A zokogó Hungária a magánjellelű gyászjelentésen a nemzeti jelképek egyre gátlástalanabb használatát jósolja (11. kép).

A század utolsó évtizedeire a litografált nyomtatványokat lassan kiszorította az olcsóbb és termékenyebb cinkográfia – a fadúc és a betűk együttes nyomhatósága miatt újra felfedezett fametszés és a fotomechanikai eljárások. A Millenáris Kiállítás Bíráló Bizottságának kitüntető oklevelei szinte kivétel nélkül fametszetek és fénynyomatok. Az újabb technikák és a hatalmas példányszámok az alkalmazott grafikában stílusváltást hoztak. A könyvnyomtatás a kevés példányszámban készülő, igényes művészi kivitelű kívánó műfajokban, például az exkluzív oklevelekben, diplomákban élt tovább.

JEGYZETEK

1. Az értékpapírokat Pallós Lajos az alábbiakban határozta meg: „Az értékpapír tágabb jogi értelemben olyan okirat, amelyben valamely követelés oly módon testesül meg, hogy annak érvényesítése csak a papír által lehetséges. Ez a meghatározás a bankjegytől kezdve az adólevélen, csekken és váltón át a részvényig és a kötvényig az értékpapírok legszélesebb körét öleli fel.” PALLÓS Lajos: Történeti értékpapírok a Legújabb Kori Történeti Múzeumban I. *Folia Historica* XVIII. 289–314.
2. Vö. Maurice RICKARDS: *Collecting Printed Ephemera*. London, 1988
3. ACZÉL Eszter: Pénz, pénztár, takarékpénztár. Fejezetek a magyarországi takarékpénztárak történetéből 1839–1939–1989. Kiállításvezető, Magyar Nemzeti Múzeum.
4. A Magyar Nemzeti Bank története I. 1816–1924. A vonatkozó fejezetet KÖVÉR György írta. 155–250.
5. NOVÁK László: *A nyomdászat története* VI., é. n.
6. GERSZI Teréz: *A magyar kőrajzolás története a XIX században*. Budapest, 1960. 73.
7. SINKÓ Katalin: Ideálkép, portré, életkép. Műfaji összefüggések a romantikus képzőművészetben. *Ars Hungarica*, 1987. 1. 49.
8. NAGY Ildikó: A műfajok hierarchiája a historizmus szobrászatában. 118. In: *A historizmus művészete Magyarországon*. Budapest, 1993. (Szerk.: ZÁDOR Anna)

HÁROM EMLÉKLAP AZ 1870-ES ÉVEKBŐL

A Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokának három nagyméretű emléklapja származik csaknem pontosan a városeyesítés idejéből. A 4750-es leltári számú litográfia az Emléklap az 1869–1872-ik évi magyar országgyűlésről címet viseli. Marastoni József a tervezője és rajzolója, Rohn és Grund műintézetében készült.

A monumentális, historizáló, díszlet jellegű építmény színpadszerű előterében a kormány tagjai sorakoznak, mögöttük a Dunán átívelő Lánchíd látható, mögötte a Várhegy a királyi palotával. Az építmény két oldalán hét-hét felirat olvasható az országgyűlés legfontosabb törvénycikkeiről (szövegük a mellékletben közölve), a mellvéd középső részén angyalok által tartott koronás magyar címer, fölötte a szent korona ábrázolása. A mellvéd két szélén a következő feliratok: E korszakot alkotó országgyűlés három évi munkásságának eredménye: 169 részint új, részint módosított törvény (baloldalt). A jobb oldali részen: Ez emléklapot szerző, mély tiszteletének jeléül, a felső- és alsóház elnökeinek Majláth György és Somssich Pál uraknak ajánlja. A bal alsó sarokban kézzel utólag odaírt szignatúra: Kőre rajzolta ifj. Marastony József 1872. Az egész alakos portrék a következők: Deák Ferenc, Gorove István, Horvát Boldizsár, Andrássy Gyula, Somssich Pál, Szlávy József, Majláth György, Justh József, Kovách László, Pauler Tivadar, gr. Lónyay Menyhért. A mellettük kétoldalt lévő falmezőben az alkotmány írástekerse baloldalt, jobbra a nyitott könyvben az 1867. évi XII. tc. szövege látható. Az építmény két oldalán az ipart és tudományt, illetve a mezőgazdaságot és a háziipart jelképező nőalakok állnak.

A kormány tagjai két egymástól elkülönülő csoportban helyezkednek el, a bal oldali csoport díszmagyarja által kiemelt figurája gróf Andrássy Gyula, a jobb oldali Majláth György. A portrék elkészítésénél Marastoni saját korábbi portrélitográfia-sorozatának darabjait használja előképként. A kompozíció megoldása eredeti: a díszletszerű építmény előterében elhelyezett alakok emléklaphoz méltó reprezentatív megoldást jelentenek. A historizáló, architektonikus elemek és maga az építmény nem szokatlanok a korszak emléklapjainak kelléktárában, bár inkább később válnak általánossá, újszerű viszont az a megoldás, hogy a törvénycikkszövegeket mint díszítő s egyben informáló feliratokat alkalmazza a szerző. A kőrajztechnika megfelelő a portré és az építészeti dekoráció céljaira, és Marastoni birtokában van a litografálás minden mesterfogásának. Sajátságos, hogy a feliratokon éppen az 1872. évi XXXVI. tc. szövege nem szerepel, mely Buda és Pest szabad királyi városok, valamint Óbuda mezőváros és a Margitsziget egyesítését rendelte el, de ennek oka valószínűleg az, hogy az emléklap előbb készülhetett el, mint ahogy az országgyűlés befejeződött.

A 6911-es leltári számú emléklap vegyes technikával készült: az uralkodó portréja színes nyomtatott ovális alakban kivágva és ráragasztva a színes fametszetlapra. A grafika I. Ferenc József uralkodói jubileuma alkalmából jelent meg, ismeretlen a mestere. Az emléklapok azon típusába tartozik, melyeken a szöveg kap nagyobb jelentőséget. Ezen a lapon a szöveg mintegy függönyön elhelyezve lóg, díszes ornamentális keret veszi körül, melynek finom, aprólékos historizáló ornamentikája jól érvényesül a mélyvörös háttér előtt. A szöveg címe a következő: Emléklap Ó császári és apostoli királyi Felségének I. Ferenc Józsefnek, az Ó cs. Fensége Albrecht főherceg, tá-